

"İKTİSAT KURAMI VE İKTİSAT ÖĞRETİMİ" : KARA'YA CEVAP

Serdar SAYAN *

1) ODTÜ Gelişme Dergisi, yerinde bir girişimle 14. cildin (1987) ilk sayısının bir bölümünü iktisat eğitiminin sorunlarını tartışan yazılara ayırdı. Aralarında bizim makalemizin de bulunduğu dört ayrı yazı, oldukça karmaşık olan konuyu ayrıntıları ile tartışmaktan uzaksa da, Türkiye'de sıkça tekrarlanmayan bir girişim olarak önemliydi. Ancak bu tür girişimlerin, yayımlanan yazılar tartışmaya açılmadığı sürece eksik kalacağı açık. Boyutları çok geniş olan böyle bir konunun daha derinliğine irdelenebilmesi ilk yazıların alacağı tepkiye bağlı.

ODTÜ Gelişme Dergisi'nin andığımız sayısında yer alan tartışmaya yeni bir boyut getirebilmek üzere yazdığımız bu yazıda, Ahmet Kara'nın makalesindeki (Kara, 1987: 83-87) çeşitli noktalara yönelik bir takım eleştiriler yapacağız. Bu noktalar daha çok Kara'nın iktisatın yöntemi üzerine görüşlerini içermekle birlikte, iktisat öğretimine ilişkin önerileri üzerinde de bir kaç değinmemiz olacak.

2) Kara'nın yazısı üzerinde ilk gözlemimiz, yazarın "rhetoric"i açık anlatıma tercih ettiği. Metodolojik, dolayısıyla felsefi bir tartışmada kullanılan kavramların özenle seçilmesi gereğine karşın, bu özenin yeterince gösterilmemesi iddiaların netliğini engelliyor. Örneğin, bu tür tartışmaların jargonuna aşına olduğumuz halde biz ve görüşüne başvurduğumuz kimi felsefeciler, "... iktisadi gerçekliğin 'pozitif-normatif' modalitesi içinde kavratılması, öğrenciyi, pozitivistik bir çerçevede, kartezyen düşünme biçiminin ikilemleriyle düşünmeye zorlamaktadır" (s.84) cümlesinden kastin ne olduğu konusunda "tahminler" ile yetinmek zorunda kaldık. Yazının bütünlüğü içinde, "Kara'nın meramını anlamadık" demek yazara haksızlık olursa da, kavramları daha net biçimde kullanmasını beklemek oldukça makul bir istek sanıyoruz.

* Yazar, ODTÜ İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi olup, bu görevden izinli olarak ayrılmış; halen, Fulbright Eğitim Komisyonu bursuyla geldiği Ohio State University, Columbus, A.B.D.'de doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

3) Yazar, neo-klasik analiz odaklı iktisat öğretiminin tek boyutluluğu çok boyutluluğu sorununu tartışırken şöyle diyor:

... neo-klasik analizin temel önermeleri yanlışlanabilir kuramsal doğrulardan çok, a priori geçerli aksiyomatik doğruları andırmaktadırlar. Nitekim, söz konusu önermelerin, sinama-sorgulama süreci dışında bırakılması "a priori doğru" varsayılıyor olmalarının bir sonucu olsa gerektir. Yanlışlanamayacak denli doğru varsayılan evrensel kapsayıcılığa sahip tümel bir önermenin hiç bir alternatifte yer bırakmayacağı açıktır. (s.84, vurgu bizim.)

Burada hemen belirtmeli ki, yazar "önerme" ile 'varsayımlar'ı kastediyor. Teknik açıdan varsayımların da birer önerme olduğu doğruysa da, yazarın niçin varsayım yerine (yanlış anlaşılmalara yol açabilecek biçimde) önermeyi yeğlediği anlaşılıyor.

Yazarın da "rasyonelite ilkesi" biçiminde değindiği, rasyonelite varsayımı (ya da aksiyomu) örneğinden (s.84) hareketle, yukarıdaki alıntı üzerine birkaç söz söylenebilir. İktisadi karar birimlerinin 'rasyonel' olduğu varsayımı yüklediği iki farklı işlev dolayısıyla, neo-klasik analizin temel taşlarından biridir. Diğerine daha sonra değinmek üzere, bunlardan birincisini yani aksiyomatik işlevini, talep teorisindeki biçimiyle ele alalım. "Tüketici rasyoneldir" varsayımı ya "Tümlük Aksiyomu (Completeness Axiom)" ve "Geçişkenlik Aksiyomu (Transitivity Axiom)"nu karakterize eden "davranışsal-bir-varsayım (behavioral assumption)" olarak alınır. (bkz., örneğin: W.Nicholson, 1984: s.78), ya da diğer ikisi ile birlikte (ve bazan "Açıklanmış Tercihler Aksiyomu" da eklenerek) analizin aksiyomatik temelini oluşturan bir 'varsayım' olarak alınır (bkz.,örneğin: A.Koutsyiannis, 1981: s.28). En azından, lisans düzeyinde okutulan "standart ders kitaplarında" kullanılan pratik budur --ki bu kitaplarda analiz, kalkülüs teknikleri ile yürütülür. Küme teorisi ve topolojik teknikler kullanılarak yürütülen analizde ise, yukarıdakilere ek başka aksiyomlar da kullanılması gerekir (bkz., örneğin: H.R.Varian, 1978: s.80-84, veya R.R.Russel ve M.Wilkinson, 1979: Bölüm 2 ve 3). Aksiyomların sayısı analiz tekniklerine ve biçimine göre değişebileceği halde, tüketicinin rasyonelliği varsayımı tümünde ortaktır. Ancak, neo-klasik iktisadın bunu "yanlışlanabilir bir önerme" olarak alma kaygısı zaten yoktur. Bu varsayımın gerçeğe uygun olup olmadığı sorunu bir yana, böyle bir önermeyi sınanabilir ve yanlışlanabilir bir önerme olarak almak olsa olsa psikolojinin ilgi alanına girer, iktisadın değil. Öte yandan, iktisada uygulanması M.Friedman'ca yapılan (bkz., M.Friedman, 1953: **passim**) ve Kara'nın da kuram tanımından anlayabildiğimiz kadarıyla **benimsediği**, Popper'ci yöntem anlayışı çerçevesinde (bkz., K.Popper, 1972: **passim**) bu varsayımın gerçeğe uygun olması da zaten gerekli

değildir. Dahası, bu anlayışa göre, psikoloji (iktisatçıların tanımladığı anlamda) rasyonel olduğu ileri sürülen tüketicilerin gerçekte kesinlikle irrasyonel olduklarını kanıtlaya bile, bu tek başına rasyonelite varsayımını terketmeyi gerektiren bir neden değildir.

Söz ettiğimiz bu yöntem anlayışı bir yana, aksiyomlar tanımları gereği ispat gerektirmediklerinden, bunların "sınama-sorgulama süreci dışında bırakılma(ları)" kadar doğal bir şey olamaz. "Tüketici rasyoneldir" demek de bir aksiyomu dile getirmek olduğu için, marjinal analiz, "... rasyonelite ilkesini a posteriori (deney sonrası, dolayısıyla sınama alanı içine dahil) bir önerme olmaktan çıkarır..." (s.84, vurgu bizim) iddiası yanlış bir iddiadır. Çünkü, bir aksiyom olarak rasyonelite ilkesi, hiçbir zaman sınama alanı "içine dahil" edilmemiştir ('dışına dahil' edilmesi ise zaten düşünülemez!).¹

Sonuç olarak, Kara'nın iddiaları, Friedman/Popper çevresinin yöntem anlayışı karşısındaki tavırdan bağımsız olarak da, havada kalmaktadır.

Bunların yanısıra, "... rasyonelite ilkesi, insan öznesini kapitalizmin pratiko-sosyalinden bağımsız... bir kategori olarak alır" (s.84) iddiası üzerinde de durmak gerekiyor. Alıntıda, kapitalizmin "pratiko-sosyal" ifadesinin sınırları okuyucunun algılamasına bırakıldığı için, bu iddiaya ilişkin olarak şunu söyleyebileceğimizi sanıyoruz: özellikle çağdaş literatürde birey, tüketici ve servis sunucusu rollerinin yanısıra, politik süreçlere de katılan bir karar birimi olarak ele alınıyor. Böylece birey, politik süreçlere katılma biçimine bağlı olarak, kapitalizmin "pratiko-sosyal"ine karşı tavrını ortaya koymuş oluyor --ki bu katılım mekanizması rasyonelite ilkesi ile birlikte ele alınabiliyor (bkz., W.Nicholson, 1984: s.77-78). Ayrıca, neredeyse ayrı bir disiplin haline gelen "Toplumsal Seçim Kuramı (Social Choice Theory)" çerçevesinde, rasyonelite ilkesi ile, sözgelimi eşitlikçiliğin uzlaşabilirliği tartışılıyor. Bu alanda en önemli isimlerden biri olan K.J. Arrow'un vardığı olumsuz sonuçlara karşın (Arrow'un "İmkansızlık Teoremi (Impossibility Theorem) için, yazarın **Klasik** eserine bakılabilir: Arrow, 1951), tek başına böyle bir kuramın varlığı bile, Kara'nın iddiasının sarsar. Kaldı ki, A.B.D. başta olmak üzere Batı ülkelerinde, tümüyle neo-klasik analiz biçimi kullanılarak yapılan çalışmalarda adalet mekanizması, hükümet ya da bürokrasinin işleyişi, bir başka deyişle "kapitalizmin

1. Varsayımların gerçeğe uygun olmadığı yolundaki eleştirilere karşı, neo-klasik analizin bazı varsayımlarının direk olarak, anket yoluyla sınanması girişimleri de yapıldıysa da, bunlar genellikle sonuçsuz kalmış; sözü edilen varsayımların gerçekdışı olduğu da kanıtlanamamıştır. (bkz., örneğin: W. Nicholson, 1984: s.7).

sosyo-pratiki"nin kurumları inceleniyor (bkz., örneğin: Gönül, 1986: **passim**). Dolayısıyla, çağdaş literatürü ihmal ediyor gibi gözükten Ahmet Kara'nın iddiası, neo-klasik analizin "20. yüzyıl başındaki" gelişme düzeyine yönelik bir eleştiriden öteye geçmiyor.

Yukarıda, rasyonelite varsayımının iki işlevinden sözettik. Aksiyomatik işlevinden sonra, şimdi de diğer işlevini ele alabiliriz. Bu işlev, rasyonelite varsayımının, analizde, optimizasyon başta olmak üzere matematiksel tekniklerin kullanımını mümkün kılmasıdır. Matematik kullanımının "meşruiyeti" iktisatçılarca, özellikle 1950-60 arası çokça tartışılmış bir konudur. Bu yüzden biz, matematik kullanımının avantajları konusundaki görüşlerimize burada yer vermeyeceğiz (söz ettiğimiz avantajlar için, bkz., Olgun, 1979: **passim**). Sadece, iktisatta matematik kullanımına karşı çıkmamanın, kaçaklara yolaçıyor diye elektrik kullanımına karşı çıkmak gibi olduğunu ve kullanımın böylesine yaygınlaştığı bir dönemde bunun meşruiyetini sorgulamayı biraz "Amish'vari" bir mantık olarak gördüğümüzü belirtelim.² Bu bakımdan, Kara'nın optimizasyon tekniklerine karşı takındığı öznel-eleştirel tavrı da, kişisel olarak benimsemiyoruz. Üstelik, "gök kubbe altında söylenmemiş yeni bir şey kalmadığından" (s.85) bahisle, matematiğin sadece fantazi bir araç durumuna düştüğü de aşırı bir kötümserliğe dayalı bir görüş. Bilimsel gelişmeyi inkara götürebileceği için de tehlikeli. Örnekte, W.J. Baumol ve arkadaşlarınınca geliştirilen 'Yarışmacı Piyasalar (Contestable Markets) Kuramı' (bkz. W.J.Baumol, et. al., 1982). Bu kuram bir çok iktisatçı tarafından bir **devrim** (bkz., W.J.Baumol, 1982: s.1 veya M.Spence, 1983: s.981) olarak niteleniyor. Kuramın gerçekten Kuhn'cu anlamda bir devrim olup olmadığı tartışılabilirse de, "gök kubbenin altında hala söylenmedik, **önemli** bir şeyler olabileceğini" göstermesi açısından ilginç. Ayrıca, (belirtmek belki de gereksiz ama) kuram tümüyle matematiksel tekniklere dayalı --ya da varlığını bu tekniklere borçlu.

Kara'nın yöntem sorunlarına ilişkin son karşı çıkışımız da şu cümleye yönelik: "Oysa marjinal analiz 'olan'ın değil ... varsayımsal şartlar altında 'olması gereken'in analizidir." (s.84) Bu iddia olsa olsa bir yanlış anlamamanın ürünü olabilir. İddianın doğru olabilmesi için, marjinal analizin çıkarımlarının, o çıkarımların yapılabilmesi için kullanılan

2. 'Amish'ler A.B.D.'de çeşitli bölgelerde yaşayan ve çağdaş teknolojiyi kullanmayı reddeden bir topluluktur.

varsayımların geçerli olduğu ortamlar dışında geçerli olmaması gerekirdi. Oysa, örneğin, marjinal analizin bir çıkarımı olan, "normal mallar için bireylerin mala olan talebi, **ceteris paribus**, malın fiyatı ile ters orantılıdır" önermesi, evrensel geçerliği olan ve test edilebilir bir önermedir. Analizde tüketicinin rasyonel olduğu varsayıldığı halde, önermede, "sadece rasyonel tüketicilerin bulunduğu (utopik) yerlerde" gibi kısıtlayıcı bir kayıt yoktur.

Evrensel geçerlik konusuna değinmişken, Kara'nın yaptığı bazı önemli saptamalara da değinelim --bu yazı bir polemik yazısı olmadığı için, yazarın önemli saptamalarına kredi vermeden edemiyoruz. Kara'nın iktisat kuramının evrensel geçerliliği/geçersizliği konusundaki tartışması,örnekleri ve sunduğu görüşler (s.86) son derece güzel ve ikna edici. Ayrıca, öğrencilerdeki "...iktisat kuramını iktisadi gerçekle özdeşleştirme illüzyonu..." (s.85) gözlemine ve, temenni düzeyinde olmak üzere çözüm önerilerine katıldığımızı belirtelim.

4) Kara'nın çözüm önerilerine temenni düzeyinde katılmamızın nedeni ise, standartlaştırılmış mevcut iktisat öğretim programlarının zaten yeterince yüklü olduğu görüşümüz. Eklenecek yeni zorunlu derslerin, halen fazlasıyla "sınav-yoğun" olan programlara yeni ek sınavlar getirmesinin öğrenci açısından getireceği sakıncalar ortada. Programlar farklılaştırılmadığı --ki bu Prof.Dr. G.Kazgan'ın da önerdiği bir nokta (G.Kazgan, 1987: s.76), ya da seçmeli dersler artırılmadığı sürece de sorun çözülecek gibi görünmüyor. Hal böyle olunca, örneğin "Çin, Hint ve İslam geleneklerinde iktisadi düşünce"ye yer verilmesi, ancak halen verilmekte olan 'İktisadi Düşünce Tarihi' derslerine dahil edildiği takdirde mümkün olabilir --ki bazı okullarda okutulan kitaplar, bildiğimiz kadarıyla, bu konuları zaten kapsıyor. Ancak bu da iktisadi düşünce tarihi üzerine derslerde, her konuya yüzeysel biçimde değinip, hiç bir konunun derinine inilememesi ve bu derslerin sadece "ansiklopedik bilgi" aktarır hale gelmesi sakıncasını taşıyor. Kanımızca, standart bir programı veri alıp, bunun içeriğini tartışmak çok da anlamlı değil. İçeriğin hem Kara'nın önerdiği doğrultularda (s.85), hem de diğer konularda zenginleşebilmesi için ise, herşeyden önce programları farklılaştırmak ve seçenekleri artırmak gerekiyor (buna ilişkin önerilerimiz için, bkz. S. Sayan, 1987: s.93-94).

KAYNAKÇA

- ARROW, K.J. (1951), **Social Choice and Individual Values**, Yale University Press, New Haven.
- BAUMOL, W.J., et.al. (1982), **Contestable Markets**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York.
- BAUMOL, W.J. (1982), "Contestable Markets: An Uprising in the Theory of Industrial Structure", **The American Economic Review**, vol. 72, No. 1, s.1-15.
- FRIEDMAN, M. (1953), "The Methodology of Positive Economics", M.Friedman, **Essays in Positive Economics**, University of Chicago Press, Chicago, içinde.
- GÖNÜL, F.F. (1986), "An Achievement Function for the Bureaucrat", **Impetus**, No.1, s.88-100.
- KARA, A. (1987), "İktisat Kuramı ve İktisat Öğretimi", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, cilt.14.No.1, s.83-87.
- KAZGAN, G. (1987), "İktisat Nasıl Okutulmalı?", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, cilt.14.No.1, s.75-81.
- KAUTSIYIANNIS, A. (1981), **Modern Microeconomics** (Second Edition), The Macmillan press, Hong Kong.
- NICHOLSON, W. (1984), **Microeconomic Theory** (Third Edition), The Dryden Press, New York.
- OLGUN, H. (1979), "İktisat ve Matematik Üzerine", F.Görün (ed.), **İktisatta Kapsam ve Yöntem**, ODTÜ, Ankara, içinde.
- POPPER, K. (1972), **The logic of Scientific Discovery**, Hutchinson, London.
- RUSSEL, R.R. ve WILLKINSON, M. (1979), **Microeconomics: A Synthesis of Modern and Neoclassical Theory**, John Wiley and Sons.
- SAYAN, S. (1987), "İktisat Öğretimi Nasıl Yapıl(ma)malı?" **ODTÜ Gelişme Dergisi**, cilt.14, No.1, s.91-96.
- SPENCE, M. (1983), "Contestable Markets and the Theory of Industry Structure: A Review Article", **Journal of Economic Literature**, vol.21 (Sept., 1983), s.981-990.
- VARIAN, H.R. (1978), **Microeconomic Analysis**, Norton, New York.

SUMMARY

"İKTİSAT KURAMI VE İKTİSAT ÖĞRETİMİ (ECONOMICS THEORY AND ECONOMICS EDUCATION)": A REPLY TO MR. KARA

A part of the first issue of volume 14 (1987) of METU Studies in Development is devoted to the papers discussing the problems of the economics education in Turkey. Among the four papers appeared in that issue were ours and Mr.Kara's, the latter putting emphasis on the methodological problems supposedly involved in the neo-classical analysis.

In our reply to Mr. Kara's paper, first we point to some of the problematic aspects of the arguments that Mr. Kara presents concerning the methodological issues in neo-classical analysis. In defense of the Popperian approach to the methodology of science whose basic principles applied to economic analysis by Milton Friedman, we argue that direct testing of the assumptions used in conjunction with theories is not necessary. We try to show, therefore, that Mr. Kara's attack on unrealisticness of assumptions used in analysis, is not sound. Indeed, his criticism as formulated in his paper can easily be refuted even without reference to Friedman's understanding of methodology. In our criticism of Mr.Kara's arguments, we take the assumption of 'rational decision units' as an example of axioms of neo-classical analysis.

We also deal with Mr.Kara's suggestions concerning economics education in Turkey, most of which seem hard to implement in the present circumstances (although they are 'desirable' taken by themselves). We then offer our own suggestions which we took up in the issue of METU Studies in Development referred to above.